

چهارشنبه ۳۰ / ۹ / ۱۴۰۱ جلسه ۵۴

موضوع: فقه شعائر / بررسی مصادیق شعائر / شعیره چهارم / حیّ علی خیر العمل

شعیره چهارم: حیّ علی خیر العمل

چند مورد از شعائر را بیان کردیم، شهادت ثالثه و سجده بر مهر و عدم تکتف را نیز بیان کردیم، و مورد چهارم نیز جمله شریفه حیّ علی خیر العمل است که قطعاً از شعائر شیعه است و حذف آن شعار برای اهل تسنن است و در نماز صبح بجای آن الصلاة خیر من النوم می‌گویند، اما در اذان و اقامه حیّ علی خیر العمل را استفاده نمی‌کنند، بر خلاف شیعه. در حیّ علی خیر العمل چند نکته وجود دارد.

مقام اول: تاریخچه بحث

استاد سید علی شهرستانی یک جلد را به این شعار اختصاص دادند، که هم شرعیت و هم شعاریت دارد، ایشان به عنوان فصل رابع این نکته را عرض کردند و چه خوب بود اول بحث مطرح می‌شد و آن تاریخ عقیدتی و سیاسی حیّ علی خیر العمل است.

در زمانهای متعدد بر سر این شعار چه گذشته، که از زید بن علی بن الحسین در سال ۱۲۲ و سپس یحیی بن زید در سال ۱۲۵، ابراهیم بن عبد الله الحسن در سال ۱۴۶، حسین بن علی در سال ۱۶۹ در منطقه طبرستان و اندلس و قاهره و دمشق و هند و مصر و یمامه در سالهای جلوتر، ایران سال ۷۰۷، مدینه قرن هشتم، قطیف سال ۷۲۹، صنعاء سال ۹۰۰، حضرموت سال ۱۰۷۰ و نجد سال ۱۲۲۴، که در فصلی مفصل در این جریان بیان می‌کنند. و این شعار در موارد مختلف در شهرهای مختلف دست به دست می‌شد.

یک مورد آن، قیام شهید فحّ است، حسین بن علی بن حسن بن حسن بن الامام المجتبی علیه السلام، چون این فرد در سال ۱۶۹ در مقام بنی العباس در ۱۳ ذی قعدة قیام خود را با شعار المرتضی من آل محمد شروع کرد و سپس با نیروهایی با نوه عمر در مدینه درگیر شدند و شهر را در اختیار گرفتند و عبد الله بن الحسن الافتس بالای مناره رفت و با حیّ علی خیر العمل اذان گفت و پس از فتح مدینه تاکید بر اذان با حیّ علی خیر العمل داشتند. کتاب مقاتل الطالبیین ابو الفرج اصفهانی در صفحه ۴۴۶ نیز آن را مطرح کرده است.

مورد دوم ابن کثیر در البدایه و النهایه در حوادث سال ۴۴۳ جلد ۱۲ صفحه ۶۳: در این سال روافض با حیّ علی خیر العمل اذان گفتند و اینقدر این جمله مهم بوده این فرد این مطلب را بعنوان حادثه مهم سال ذکر کرده است.

حلبی در السیره الحلبیه جلد ۲ صفحه ۱۰۵: عده‌ای در دولت آل بویه پس از دو حیّ عل، حیّ علی خیر العمل می‌گفتند و در دولت بعد سنت اهل تسنن بر گفتن دو مرتبه الصلاة خیر من النوم پایه ریزی شد.

سمهودی در وفاء الوفاء فی اخبار دان المصطفی _ که دکتر سید علی میلانی آن را تلخیص کرده‌اند _ که یکی از اخبار این کتاب این است که: روزی امیر المومنین علیه السلام و پیامبر دست در دست هم داشتند و از نخلستانی می‌گذشتند، ناگهان نخلی سر خم کرد و گفت هذا محمد سید الأنبیاء و هذا علی سیف الله، کمی دیگر جلو رفتند، نخل دوم سر خم کرد و گفت: هذا محمد سید الأنبیاء و المرسلین و هذا علی.... و پیغمبر فرمودند اسم این نخلستان را صیحانی بگذار.

سمهودی درباره حوادث سال ۶۶۷ در فصل ۲۷ کتاب می گوید کنار قبر پیامبر و کنار خانه حضرت زهرا سلام الله علیها حجره‌ای بود که توسط پادشاه رکن الدین بیبرس تأسیس شد، و سپس نام آن به حجره الشریفه تغییر کرد، و آنجا جای تدریس و خلوت علمای شیعه بود و ابن فرحون گفته از برخی از افراد داخل حجره می شنیدم که در اذان آنها حی علی خیر العمل می گفتند و شیعیان مقید بودند با صدای بلند حی علی خیر العمل بگویند. پس در اینکه حی علی خیر العمل گفتن شعار شیعه است تردیدی نیست.

مقام دوم: روایات باب

در شیعه بیست روایت تشریح اذان و اقامه را بیان می کند و در همه آنها حی علی خیر العمل وجود دارد و تردیدی نیست که در وسائل جلد ۵ صفحه ۴۱۶ به بعد وارد شده است.

[۶۹۶۹] ۸ - وباسناد عن محمد بن علی بن محبوب، عن علی بن السندی، عن ابن ابي عمير، عن ابن اذينة، عن زرارة والفضيل بن يسار، عن ابي جعفر عليه السلام قال: لما أُسرى رسول الله صلى الله عليه وآله فبلغ البيت المعمور حضرت الصلاة، فأذن جبرئيل وأقام، فتقدم رسول الله صلى الله عليه وآله وصف الملائكة والنبيين خلف رسول الله صلى الله عليه وآله، قال: فقلنا له: كيف أذن؟ فقال: الله أكبر، الله أكبر، أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن محمداً رسول الله، أشهد أن محمداً رسول الله، حي على الصلاة، حي على الصلاة، حي على الفلاح، حي على خیر العمل، حي على خیر العمل، الله أكبر، الله أكبر، لا إله إلا الله، لا إله إلا الله، والإقامة مثلها، إلا أن فيها: قد قامت الصلاة، قد قامت الصلاة، بين حي على الخیر العمل، حي على الخیر العمل، وبين الله أكبر، فأمر بها رسول الله صلى الله عليه وآله باللائ، فلم يزل يؤذن بها حتى قبض الله رسوله صلى الله عليه وآله وسلم.^۱

[۶۹۷۰] ۹ - وعنه، (عن أحمد، عن الحسين)، عن فضالة، عن سيف بن عميرة، عن ابي بكير الحضرمي وكليب الأسدي جميعاً، عن ابي عبد الله عليه السلام، أنه حكى لهما الأذان فقال: الله أكبر، الله أكبر، الله أكبر، أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن محمداً رسول الله، أشهد أن محمداً رسول الله، حي على الصلاة، حي على الصلاة، حي على الفلاح، حي على خیر العمل، حي على خیر العمل، الله أكبر، الله أكبر، لا إله إلا الله، لا إله إلا الله، والإقامة كذلك.^۲

روایات صحیح و تواتر معنوی و اجمالی نیز در بین وجود دارد. و روایاتی از این دست که مرحوم شیخ حر آن‌ها را مطرح کردند. که در تمام آنها حی علی خیر العمل ذکر شده، روایات ابن ابی عمیر از حضرت رضا علیه السلام که سؤال کردم علت حذف حی علی خیر العمل چه بوده است - تصریح در وجود و حذف دارد - حضرت فرمودند: از علت ظاهری سؤال می کنی یا از علت باطنی آن؟ راوی عرض کرد هر دو، حضرت فرمودند: به حسب ظاهر این بود که اگر مردم حی علی خیر العمل را بشنوند نسبت به جهاد بی رغبت می شوند (که در این مورد چرا نماز را شما با خوب مقایسه کرده اید مثل این است که شما آیت الله العظمایی را با طلبه سال اول مقایسه کنیم)، و اما علت باطنی این است که خیر العمل یعنی ولایت امیر المومنین علیه السلام که این مطلب در روایات متعددی آمده است که

۱. وسائل الشیعه، الشیخ الحر العاملی، ج ۵، ص ۴۱۶، أبواب الاذان و القامه، باب ۱۹، ح ۶۹۶۹، ط آل البيت.

۲. وسائل الشیعه، الشیخ الحر العاملی، ج ۵، ص ۴۱۶، أبواب الاذان و القامه، باب ۱۹، ح ۶۹۷۰، ط آل البيت.

مراد از خیر العمل ولایت امیر المومنین علیه السلام است و دستور داد از اذان حذف بشود؛ چون به ذهن انسان‌ها ولایت خطور می‌کرد، از طرفی هم در حی علی‌های قبل اهمیت نماز بیان شده بود.

سایر مباحث پیرامون حی علی خیر العمل در مدارک اهل تسنن هم بررسی خواهیم کرد.